

ROZHOVOR S ESTONSKÝM HISTORIKEM RAIMO PULLATEM O J. CH. BROTZEM, HISTORII MĚST A ŽIVOTNÍCH ROZHODNUTÍCH

Luda Klusáková

Filosofická fakulta UK Praha

2. prosince 2008 byla v Knihovně Akademie věd ČR zahájena malá půvabná výstava kreseb a topografických popisů vzniklých koncem 18. století ze sbírky lotyšské akademické knihovny. Jejich autor, pedagog a regionální etnograf Johann Christoph Brotze (1742–1823) v nich detailně dokumentoval život livonských měst i venkova. Ve svém zaujetí pro osídlení dnešního Lotyšska a Estonska, ve vnímavosti pro rozmanité aspekty života měst, je Brotze nepochybně blízky svému biografovi a editorovi, profesoru Raimo Pullatovi, který pražskou výstavu zahajoval úvodní přednáškou. Zatímco ve všech topografiích, cestopisech a historiích, které signalizovaly vznik novověkých etnologických studií, se projevoval až dramaticky výrazně zájem o města, v některých současných historiografiích tento zájem až tak výrazný není, přestože faktický význam měst ve společnosti neustále roste. Jak je tomu v Estonsku?

Využila jsem příležitosti návštěvy profesora Pullata v Praze a požádala jej o rozhovor pro časopis *Lidé Města*. Pullat vydává sborník *Vana Tallinn* (Starý Tallinn), zaměřený na historii měst, který se snaží být mezinárodní, je adresován estonským zájemcům o městskou problematiku a dostává se do rukou také finským čtenářům. Na stránkách *Vana Tallinn* publikoval již i příspěvky českých historiků. Povídalo se nám dobře, protože se dlouho známe. S Raimo Pullatem jsem se poprvé setkala při práci na svém vlastním výzkumu, kdy jsem s ním konzultovala možnosti komparace estonských měst v širším evropském kontextu, a to je více než třicet let. Vědecké dílo estonského historika Raimo Pullata se úzce vztahuje k urbánní společnosti, k Tallinnu, Tartu a ke společnosti dalších estonských měst. Otázka, kdy a jak se on sám takto rozhodl a jaký je zájem o urbánní problematiku v estonské historiografii, je přitom nasnadě.

Pane profesore, jak jste si vybíral svá badatelská témata?

Patřím do Tallinnu, moji rodiče zde žili, přežil jsem ve městě jeho bombardování 9. března 1944, kdy vzala za své polovina města. Estonsko bylo po válce chudé a zničené, moji rodiče o všechno přišli při bombardování. Žili jsme velmi skromně. Abych mohl studovat, potřeboval jsem kolo a na svůj první dopravní prostředek, ojetý bicykl značky Diamant, jsem si vydělával dva roky vyhráváním po hospodách na harmoniku. Když jsem studoval v Tartu, měl jsem podnájem u jedné staré paní v jejím jednopokojovém bytě, kousek oddělené místnosti. Můj hluboký zájem o sociální dějiny vyplynul z těchto životních zkušeností. Nejprve jsem se zabýval obecně historickou demografií, respektive vývojem městského obyvatelstva, posléze historií Tallinnu, Tartu a dalších estonských měst. Estonská společnost byla agrární a městům se historiografie nevěnovala, takže jsem měl před sebou otevřené badatelské pole. Dosud je v Estonsku urbánní problematika okrajová, proto jsem na nově založené univerzitě v Tallinnu inicioval založení katedry specializované na kulturní a urbánní problematiku a tuto katedru jsem také zpočátku vedl.

Estonská historická demografie ale byla v minulém století i u nás známá, jistě měla silnější pozice než studium měst.

Historickodemografický výzkum se v Estonsku dostal na velmi dobrou úroveň. Věnoval jsem se mu třicet let. Inicioval jsem založení celosvazových demografických seminářů a ten první se pořádal v Tallinnu. Analýzu vývoje městského obyvatelstva jsem pojímal komplexně. Ve své první disertaci [kandidátské práci] jsem se věnoval populačnímu vývoji Estonska, sledoval jsem sociální strukturu měst a v tomto kontextu také formování buržoazie v Tallinnu na základě soupisu nemovitostí. Tato práce vyvolala na jedné straně kritiku za to, že jsem se věnoval analýze vývoje buržoazie, na druhé straně byla i moskevskými historiky oceněna právě za to, že předkládala komplexní pohled na strukturu městského obyvatelstva a nebrala v potaz jen dělnickou třídu, jak bylo mnohdy zvykem. V této době jsem také například při studiu porodnosti využíval kvantifikaci, respektive statistické metody, které byly tehdy v módě. Zatímco mezi estonskými historiky můžeme najít nevelkou skupinu historiků, kteří se zabývali historickou demografií, dělnictvem a venkovským, respektive zemědělským osídlením, městy jsem se zabýval sám. Ve své druhé, doktorské disertaci jsem se zabýval již výhradně městským obyvatelstvem Estonska od konce 18. století

do roku 1945. Pro 18. století jsem pracoval s matrikami, které v Estonsku byly, ve srovnání například se Švédskem, značně nekvalitní a bylo obtížné je využít. Při analýze a vyhodnocení matrik jsem spolupracoval s profesorem statistiky Uno Merestem na tvorbě metody jejich zpracování. Na jejich základě jsem sledoval přirozenou měnu obyvatelstva, migrační procesy, analyzoval komplexně sociální strukturu. Vývoj v Estonsku jsem srovnával s evropskými zeměmi. Práce posléze vyšla knižně německy a setkala se s velkým ohlasem. Poté jsem začal analyzovat a vydávat v edicích inventáře, které jsou velmi cenným pramenem pro studium městské kultury a sociálně-ekonomické situace obyvatelstva. Vydal jsem šest svazků těchto inventářů. Do linie mého zájmu zapadá také monografie věnovaná Estoncům, kteří žili, studovali a posléze i pracovali v Petrohradě. Pro vzdělání a vůbec utváření estonské inteligence byl Petrohrad velmi důležitý. Ve srovnání s Tartu a jeho univerzitou vidíme, že daleko větší podíl inteligence získal vzdělání v Petrohradě. Kromě urbánní problematiky jsem také publikoval k mezinárodním vztahům mezi Estonskem, Polskem a Finskem, vydal jsem korespondenci světoznámého polského lingvisty Jana Baudoina de Courtenay s finským slavistou J. J. Mikkolou. Roku 1990 jsem obnovil vydávání ročenky zaměřené na historii měst – *Vana Tallinn*. První čtyři čísla vyšla před druhou světovou válkou, kdy byl jejich editorem Paul Johannssen, ten samý, který se roku 1944 účastnil odvozu archivu do Německa. Nová řada *Vana Tallinn* začala vycházet roku 1990 a doposud jsme vydali 20 svazků. Redakční rada je mezinárodní a tematicky je sborník otevřený příspěvkům zaměřeným na urbánní a kulturně-historickou problematiku týkající se evropských měst.

Jaké vlastně byly osudy archivu města Tallinnu?

Před koncem války, roku 1944, nacisté vyvezli z Tallinnu 180 metrů městského archivu, což představovalo zhruba jeho polovinu. Po třinácti letech vyjednávání v Bonnu a v Moskvě se podařilo podepsat dohodu o výměně Tallinnského archivu za archiv Hamburku, Brém a Lübecku, které roku 1945 vyvezla z Německa sovětská armáda. Převoz se uskutečnil den před sjednocením Německa. Sovětům se do jednání nechtělo, tvrdili, že Němci začali válku a měli by sami učinit první krok. Za M. M. Gorbačova se jednání, na nichž se za německou stranu podíleli prezident Richard von Weizsäcker a kancléř Helmut Kohl, posunula kupředu. O jejich úspěšné završení se zasadil nejen velvyslanec Kvičinskij a rada Igor Maximyčev, ale také ředitel archivu SRN Booms a ředitel Ústavu evropských dějin v Mohuči profesor Karl Otmar Freiherr

von Aretin. Převoz vzácného archivu představoval složitou logistickou operaci. Objemné fondy nemohly být z bezpečnostních důvodů přepraveny po moři, neboť nebylo možné riskovat potopení nebo navlhnutí dokumentů. Bylo rozhodnuto převézt archiv po souši – vezl jej obrovský kamion obklopený policií přes celou Evropu. Ponejvíce jeli přes noc, aby nekomplikovali dopravní situaci, policie jim zajišťovala hladký průjezd. Tehdy, ještě ze Sovětského svazu, se zpět do Německa vezly tři archivy. Teprve s touto výměnou v roce 1990 pro tato čtyři města vlastně skončila druhá světová válka. Vracený archiv obsahoval listiny (nejstarší z roku 1238) a dokumenty, protokoly magistrátu, městské, obchodní a církevní knihy, inventáře i testamenty. Kompletace archivu města Tallinnu vytvořila unikátní podmínky pro výzkum života městské společnosti – nabízí se výzkum každodennosti, životního stylu měšťanstva, vybavení domácností a s tím související otázky vzdělanosti, mentalit a podobně. Převoz Tallinnského městského archivu z Koblenze zpět do Estonska považuji za vrchol, je to mé naprosto nejdůležitější dílo.

A vydání J. Ch. Brotzeho – Estonica? Je úžasně zajímavé. Brotze zakresloval a popisoval vše co považoval za důležité. Připadá mi, že jeho dílo má povahu jakéhosi ilustrovaného etnografického pozorování, k němuž je připojen topografický popis.

Publikaci výboru z Brotzeho díla iniciovala lotyšská akademická knihovna. Vydání bylo po všech stránkách nesmírně náročné. Nejprve bylo nutné získat sponzory, vydání stálo v přepočtu dva miliony českých korun. Sama práce byla velmi intenzivní, během dvou let jsme výbor sestavili a knihu vydali. Naše vydání obsahuje výběr reflektující estonské prostředí a využívá jak obrazy, tak popisy. Brotzeho dílo představuje velmi sdělný pramen pro studium stavu společnosti ve druhé polovině 18. století.

Jaké jsou Vaše další plány?

Chtěl bych využít bohatství Tallinnského archivu, bude-li sloužit zdraví, a věnovat se mentalitám. Chystám dodatek k vydaným inventářům městských domácností, který se bude věnovat knihovnám, respektive zveřejní soupisy knih, které měšťané měli ve svých domácích knihovnách.

Přeji Vám tedy hodně zdraví a děkuji Vám za rozhovor.

Přední estonský historik, emeritní profesor tallinnské univerzity **Raimo Pullat** se narodil 3. dubna 1935, univerzitní vzdělání získal na univerzitě v Tartu a během následujících let působil na univerzitě v Tartu, v estonské akademii věd (1965–1990), mimo jiné i jako ředitel Historického ústavu a jako badatel v ústavu Mezinárodních vztahů a sociálních studií (1990–1999). Naposledy v letech 2000–2005 založil a vedl katedru urbánní historie na Pedagogické univerzitě v Tallinnu, která se v roce 2005 spojila s Institutem historie Estonské akademie věd, akademickou knihovnou a několika dalšími institucemi a přejmenovala se na Univerzita v Tallinnu. Vědecké výsledky a společenský význam jeho práce byly mnohokrát oceněny nejen estonskou vládou, ale i v sousedních zemích Lotyšsku, Finsku a Polsku. Raimo Pullat se habilitoval jak v Estonsku, tak na univerzitě ve finském Oulu, byl zvolen doktorem honoris causa na univerzitě v Rize a na Katolické univerzitě v Lublinu. K Čechám má Raimo Pullat zvlášť blízký vztah. Na letním mezinárodním táboře studentské mládeže se před téměř padesáti lety seznámil se svojí polskou manželkou – paní Wiesławou, oční lékařkou, která jej doprovázela i při jeho návštěvě Prahy. Díky paní Wiesławě má Raimo Pullat blízko k západoslovanským jazykům a tím i k české historiografii.